

καὶ ὠσειδῦος ἀνοίγματος ἐν τῷ μέσῳ, σταυροὶ διαφόρων σχημάτων, ὀρθογώνιοι ἐκ χαλκοῦ πλάκες μετ' ὀπῶν (ἀφιερῶματα);, ποικιλόσχημα ὑάλινα σκευή ἐκ κανδυλῶν, μέγα πλῆθος ἀγγείων βυζαντινῶν χρόνων, πλῆθος πολυχρῶμων μαρμαρίνων πλακιδίων ἐκ τῆς ἐνθετικῆς διακοσμῆσεως τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ μωσαϊκοῦ δαπέδου τοῦ μασσωλείου, μέγας ἀριθμὸς μωσαϊκῶν καὶ τοιχογραφιῶν εἰς τεμάχια, ἐπιγραφαὶ ἑλληνιστικῶν καὶ ρωμαϊκῶν χρόνων, γλυπτὰ διαφόρων ἐποχῶν κ.λ.π. δι' ὧν ἀπηρτίσθη τελεία καὶ πρωτότυπος συλλογὴ, καταρτισθέντος εἰδικοῦ Μουσείου παρὰ τὰς ἀνασκαφὰς καὶ ταξινομηθέντος τοῦ πλουσίου τούτου ὑλικοῦ εἰς τὸ δαπάνη τῆς Ὑπάτης Ἀρμοστείας ἐπισκευασθὲν κομψότατον σελιζουρικὸν Ἱζαμίον τὸ κείμενον πρὸ τῆς πύλης τοῦ βυζαντινοῦ Κάστρου.

Ἡ τελευταία ἐθνικὴ συμφορὰ μὲ ἀπεμάκρυνε βιαίως ἀπὸ τῆς ἐνεργουμένης μετὰ πολλοῦ κόπου, ἀλλὰ καὶ εὐνοήτου ἀγάπης, ἐν τῷ ὑπ' ἐμοῦ ἰδρυθέντι Μουσείῳ τῆς Ἐφέσου ταξινομήσεως καὶ καταγραφῆς τῶν εἰρημάτων τούτων, τῶν συναθροισθέντων ἐν πρὸς ἐν μετὰ τήσεως ἐπιμελείας στοργῆς καὶ χαρᾶς.

Σημ. Λεπτομερῆς περὶ τοῦ ἐν Ἐφέσῳ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου πραγματεία ἐδημοσιεύθη ὑπ' ἐμοῦ ἐν τῷ Ἀρχ. Δελτίῳ, τόμῳ 7 (1721/22) σελ. 89-226.

Γ. Α. ΣΩΤΗΡΙΟΥ

6. ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ Τῷ ΚΑΔΜΕΙῳ ΤΩΝ ΘΗΒΩΝ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ

Περὶ τῶν κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος γενομένων ὑπ' ἐμοῦ ἀνασκαφῶν ἐν Θήβαις περὶ τὸ ἀνάκτορον τοῦ Κάδμου ἀνακοινῶ τὰ ἑξῆς.

Ἐπειδὴ, μὴ γενομένης πρότερον ἀπαλοτριώσεως, δὲν μοι ἐπετράπη νὰ σκάψω πρὸς Ν. τοῦ ἀποκεκαλυμμένου ἤδη μέρους τοῦ ἀνακτόρου τοῦ Κάδμου, δηλ. ἐντὸς τοῦ κήπου τοῦ Π. Μακρῆ (πρόην Ἀθηνᾶς Ἀποστολίδου, πρόην Λογοθέτη, πρόην Σπυρομήλιου), ἔσκαψα πρὸς δυσμὰς τῆς παλαιότερας ἀνασκαφῆς ἐν συνεχείᾳ, καὶ δὴ καὶ ἀπὸ τῆς προσεκβολῆς τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ ἡρειωμένου δημοτικοῦ σχολείου (ὄρα Ἀρχ. Ἐφ. 1909 σ. 57 εἰκ. 1) μέχρι τῆς ὁδοῦ Ἐπαμεινώνδου. Τὸ σκάμμα ἐγένετο μήκους 22, 50 μ. πλάτους δ' οὐχὶ ἐλάσσονος τῶν 2½ μέτρων.

Εἰς ἀπόστασιν 14. 30 μ. ἀπὸ τῆς γραμμῆς τῆς ὁδοῦ Ἐπαμεινώνδου εὐρέθη λείψανον τοίχου ἐμφανισθὲν μὲν εἰς βάθος 2 μ. ἀπὸ τῆς νῦν

ἐπιφανείας, θεμελιωμένον δὲ εἰς βάθος 4. 40 μ. Ὁ τοῖχος εἶνε ἐκτισμένος ἐκ μεγάλων ἢ μικρῶν ἀργῶν λίθων κατὰ τρόπον παρεμφερῆ πρὸς τὸν τῶν τοίχων τοῦ ἀνακτόρου. Τὸ πλάτος αὐτοῦ παρὰ τὸν βράχον ἦτο 0.80' ἀλλὰ 0.20 ὑψηλότερον ἀποστενοῦται εἰς πᾶχος 0.60. Δυστυχῶς σφύζεται μόνον ἐπὶ μήκους 0.80 μ. βαίνων ἀπὸ Β. πρὸς Ν. Ἡ σημασία αὐτοῦ ὅμως εἶνε μεγάλη. Καταφαίνεται δ' αὕτη ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν χωμάτων, αἵτινα ἐκτείνονται πρὸς ἀνατολὰς, ἀπὸ τῶν ἐκτεινομένων πρὸς δυσμᾶς. Τὰ πρὸς ἀνατολὰς χώματα εἶνε ἀπὸ σημερινοῦ βάθους 2 μ. περίπου μέχρι τοῦ φυσικοῦ βράχου μαλακά, σφῶς μυκηναϊκά, περιέχοντα ἀντίστοιχα ὄστρακα καὶ πολλὴν τέφραν προερχομένην ἐκ τοῦ ἀγγειοπλαστικοῦ κλιβάνου (πρβ, Πρακτικὰ 1912 σ. 86), ἀπὸ τοῦ ὁποίου καὶ ἐκτείνεται ὅμοιον ἐν συνεχείᾳ τὸ στρώμα τοῦτο. Τὰ πρὸς δυσμᾶς ὅμως χώματα εἶνε σφόδρα τετραγαμμένα, στεροῦνται τέφρας καὶ περιέχουσιν ὄστρακα ἀπὸ τῶν μινυείων καὶ τῶν μυκηναϊκῶν μέχρι τῶν τουρκικῶν λουλίδων καπνοσυρίγγων καὶ κυάθων καφέ, ὥστε ἄγεται τις νὰ πιστεῦσῃ, ὅτι τὸ λείψανον τοῦ τοίχου ἐκεῖνου ἀνήκει ἴσως εἰς τὸν περίβολον τῆς αὐλῆς τοῦ ἀνακτόρου. Εἰς ἀπόστασιν 3 μ. πρὸς δυσμᾶς ἀπὸ τοῦ λειψάνου ἐκεῖνου, ἦτοι ἔξω τῆς αὐλῆς τοῦ ἀνακτόρου, εὐρέθησαν εἰς βάθος 3 μ. τοῖχοι ὤμων πλίνθων χωροῦντες εἰς βάθος μεῖζον τῶν 5 μ (ὁ φυσικὸς λοιπὸν βράχος κατηφορίζει πρὸς Δ), ἀνήκοντες δ' εἰς οἰκίας μεταγενεστέρας, διότι τὰ χώματα περιέχουσι καὶ ἀσβέστου τεμάχια καὶ κεκαυμένων πλίνθων ὤμων καὶ λίθων ἄλλων τε καὶ σχιδάκων πύρων (πρβ. Ἄρχ. Ἐφ. 1909 σ. 75, 85), προερχόμενα βεβαίως ἐκ τοῦ ἀνακτόρου, ὃ δηλοῖ, ὅτι τὰ μέρη τούτου τὰ καέντα, ἀλλὰ μὴ κριθέντα ἄβατα εἶχον καταδαφισθῆ, ἵνα ἀνοικοδομηθῆ τὸ δεύτερον ἀνάκτορον τοῦ Κάδμου (πρβλ. Κεραμοπούλλου, Θηβαϊκὰ = Ἄρχ. Δελ. 1917 σ. 353 ἔξ) Ἐντεῦθεν προέρχονται καὶ τὰ πρὸς βορρᾶν τοῦ ἡρειπωμένου δημοτικοῦ σχολείου εὐρεθέντα ἄλλοτε (Ἄρχ. Ἐφημ. ἔ. ἄ. σ. 80-81) λείψανα ἐκ πυρκαϊᾶς.

Ἀξιοσημείωτον εἶνε, ὅτι ἐν τοῖς κεινημένοις χώμασι τοῖς ἔξω τοῦ πιθανοῦ ἐκεῖνου λειψάνου τοῦ περιβόλου τῆς αὐλῆς τοῦ ἀνακτόρου κειμένοις εὐρέθησαν, ὡς εἶπον, παντοῖα ὄστρακα (προμυκηναϊκά, μινύεια, μυκηναϊκά, σκύφου κορινθιακοῦ, πινακίων κεκοσμημένων διὰ λευκοῦ καὶ ἐρυθροῦ χρώματος δίκην βοιωτικῶν κυλίκων, μελαμβαφῶν ἀγγείων ἐλληνιστικῶν μετὰ χαρακτῶν (ἴσως δὲ ποτε καὶ διὰ προσθέτων χρωμάτων κεκοσμημένων) ἀνθοπλοκημάτων, ἄλλων μετ' ἐμπιέστων κοσμημάτων, ἄλλων μεγάλων ἐχόντων λαμποκοποῦν ἐρυθρωπὸν γάνωμα, ἐρυθροῦ λύ-

χνου μολυβδίνην καὶ ἄλλην πηλίνην ἀγνῦθα, κ. ἄ. τ.), ἀλλ' οὐδὲν θραῦσμα γεωμετρικόν. Τὰ ὄστρακα πινακίων τὰ γεγραμμένα κατὰ τὸν τρόπον τῶν ὑστάτων βοιωτικῶν κυλικῶν, ἐπειδὴ προέρχονται βεβαίως ἐκ σκευῶν καθημερινῆς χρήσεως, δεικνύουσιν, ὅτι καὶ αἱ βοιωτικαὶ κύλικες πιθανῶς δὲν κατασκευάζοντο μόνον ὡς κτερίσματα χάριν τῶν τάφων, ὡς πιστεύεται γενικῶς καὶ περὶ τῶν λευκῶν ληκύθων, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς ἀνάγκας τοῦ ἐπιγείου βίου.

Καλυφθέντος τοῦ δοκιμαστικοῦ τούτου ὀρύγματος, ἔσκαψα ἐν ἀμέσῳ συναφείᾳ πρὸς τὸ ἀνάκτορον, ἵνα ἀπομονώσω τελείως τὸν δυτικὸν τοῖχον αὐτοῦ ἐν τῇ πρῶν ἀλλῇ τῆς κατεδαφισθείσης πέρυσιν οἰκίας τοῦ Θ. Α. Θωμᾶ. Πέρυσιν εἶχεν εὐρεθῆ γωνία τις τοῦ μεγάρου, ἐξ οὗ εἰσήρχοντο διὰ θύρας εἰς ἐπίμηκες δωμάτιον πρὸς δυσμὰς κείμενον, ἐκ τούτου δὲ εἰς ἄλλο δυτικώτερον καὶ πρὸς Ν. εἰς διάδρομον ἄγοντα κατ' ἀρχὰς μὲν πρὸς Δ, εἶτα δὲ καμπτόμενον πρὸς Ν καὶ ἐκβάλλοντα εἰς τὸν ἕτερον διάδρομον τὸν κείμενον πρὸς βορρᾶν τοῦ δωματίου τῶν τοιχογραφημάτων, ὃ ἔχει παράλληλα πρὸς νότον δύο ἕτερα μικρὰ δωμάτια, ἐν οἷς, ὡς καὶ ἐν τῷ προηγουμένῳ, εἶχον εὐρεθῆ πολλὰ κοσμήματα γυναικῶν. (Πρακτικὰ 1911 σ. 144 ἐξ. ἐξ.) Ὑποθέτω, ὅτι τὸ σύμπλεγμα τοῦτο τῶν δωματίων ἦτο ὁ γυναικῶν, προσιτὸς μὲν πιθανῶς καὶ ἄλλοθεν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ μεγάρου διὰ τοῦ περιγραφέντος πρώτου διαδρόμου. Ἡ παρὰ τὸν προθάλαμον τοῦ μεγάρου ἀρχὴ τοῦ διαδρόμου τούτου ἦτο ἀποθήκη ἀγγείων μυκηναϊκῶν ἑτεροστόμων μεγάλων, ὧν τριακοντὰς περίπου φέρει γραπτὰς ἐπιγραφὰς μυκηναϊκὰς ἢ περὶ πᾶσαν τὴν κοιλίαν ἢ ἐπὶ θάτερα τοῦ ὄμου. Καὶ ἡ συνέχεια τοῦ διαδρόμου ἐκείνου θὰ εἶχε καταστραφέντας ὑπὸ τῆς πυρκαϊᾶς ὄμοιους ἀγγείων, ἀλλὰ ταῦτα εὐρέθησαν λίαν ἑλλιπῶς, διότι ἐν μὲν τῷ τμήματι αὐτοῦ τῷ βαινόντι ἀπὸ Α πρὸς Δ κατὰ τὸ δυτικὸν μέρος κατεστράφησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων, ὀρυζάντων ἐνταῦθα βόθρον ἀποπάτου ἀνήκοντος πιθανῶς εἰς τὸ «Ἐπάνω λουτρὸν» (πρβλ. Θηβαϊκὰ σ. 338₂), ἐν δὲ τῇ πρὸς Ν. καμπῇ ὑπὸ σιροῦ μεγάλου καὶ ἄλλου μικροτέρου, ἀμφοτέρων κτιστῶν δι' ἀσβέστου. Ὁ μέγας σιρὸς τέμνει καὶ τὸν δυτικὸν τοῦ ἀνακτόρου τοῖχον, οὗ γινώσκωμεν τὸ νοτιώτερον μέρος, εἰς ὃ προσεκολλᾶτο ὁ ἀγγειοπλαστικὸς κλίβανος (Πρακτικὰ 1911 σ. 148 ἐξ.). Τοῦτον τὸν τοῖχον ἠθέλησα νὰ ἀποκαλύψω τελείως ἐφέτος μέχρι τῆς γείτονος πρὸς βορρᾶν οἰκίας, ἣτις κατέστρεψεν ἤδη πρὸ τῆς ἐν Θήβαις πρώτης ἐπιδημίας μου καὶ πρὸ τῆς ἀναγνωρίσεως τῶν ἐρειπίων τούτων, πᾶν λείψανον αὐτῶν καὶ τοῦ ἀρχαίου ἐδάφους μέχρι μεγάλου βάθους τοῦ βράχου. Ἄλλ' ἢ

γραμμὴ τοῦ τοίχου εἶνε κατεστραμμένη, εἰς δὲ τὴν θέσιν αὐτοῦ ἦσαν χώματα *τουρκικά*, ἐπειδὴ περιεῖχον καὶ ἄλλα μὲν ὄστρακα καὶ μικρὰν μυκηναϊκὴν πηλίνην τράπεζαν, ἀλλὰ καὶ λουλάδες καπνοσυρίγγων. Μέρος τοῦ τοίχου κατεστράφη ὑπὸ βόθρου δευτέρου ἀποπάτου παραπλευρῶς πρὸς δυσμὰς τοῦ πέρουσιν εὐρεθέντος καὶ ἀνήκοντος κατὰ τὰς μαρτυρίας τῶν χωμάτων εἰς τοὺς τουρκικοὺς χρόνους. Ὁ δεύτερος εἶνε βαθύτερος τοῦ πρώτου, εἰσχωρῶν βαθύτερον τῶν 7. 20 μ. (τόσον ἠρεύνησα ἐγώ). Τὰ χώματα τῶν βόθρων τούτων διέφερον καὶ κατὰ τοῦτο, ὅτι ὁ πρῶτος περιεῖχε πάμπολλα ὄστρακα μυκηναϊκὰ ἀνήκοντα πολλὰ εἰς ἀγγεῖα τοῦ γειτονοῦ διαδρόμου, ἀλλὰ καὶ ἔμπεπτωκυίας τουρκικὰς ἀμίδας καὶ προχοῖδας χρῆσιμους εἰς τὰ ἔθιμα καθαριότητος τῶν Τούρκων. Ὁ δεύτερος ἀποπάτος εἶχεν ὀλίγα ὄστρακα μυκηναϊκὰ ἀσυνάρμοστα ὅλως, τὰ δ' ἄλλα νεώτερα τεκμήρια ὅμοια τοῖς τοῦ πρώτου.

Ἐλπίζω προσεχῶς νὰ δημοσιεύσω ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ ἐφημερίδι περιγραφὴν τῶν μυκηναϊκῶν ἀγγείων τοῦ περυσιοῦ ἔτους καὶ συγχρόνως ἰδίαν μελέτην τοῦ κυρίου Evans περὶ τῶν μυκηναϊκῶν ἐπιγραφῶν, ἃς φέρουσι πολλὰ τούτων, ἣν μελέτην αὐτοπροαίρετος εὐηρεστήθη νὰ γράψῃ ὁ σοφὸς ἀνὴρ, ἀρμοδιώτατος ἐν τούτῳ παντὸς ἄλλου.

Α. ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΣ

7. ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΝΑΣΚΑΦΗΣ ΤΟΥ ΕΝ ΘΗΒΑΙΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΝΑΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

Περὶ τῆς ἐνεργηθείσης, δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ἀνασκαφῆς τοῦ Βυζαντινοῦ ναοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ἐν Θήβαις ἔχω νὰ ἀνακοινώσω τὰ ἀκόλουθα. Τὸ ἀνασκαφὴν μνημεῖον κεῖται κατὰ τὴν νοτιὰν πλευρὰν τῆς Καδμείας καὶ περὶ τὰ 100 μ. βορείως τοῦ σημερινοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τῶν Θηβῶν τοῦ καλουμένου Παναγία Λότζια. Ἀφορμὴν πρὸς ἔρευναν καὶ μελέτην τοῦ μνημείου ἔδωκε μικρὸν παρεκκλήσιον ἐν τῷ χώρῳ τῆς ἐνεργηθείσης ἀνασκαφῆς εὐρισκόμενον καὶ τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἀγ. Βασιλείου. Τὸ παρεκκλήσιον τοῦτο, ὅπερ μοὶ ὑπεδείχθη κατὰ πρῶτον ὑπὸ τοῦ συναδέλφου κ. Κεραμοπούλλου, εἶναι τμήμα ἰσοδομικοῦ κτίσματος δι' ἔρθογωνίων τιτανολίθων καὶ παρενθέτων πλίνθων ἰδρυμένου, ἔχον κατὰ τὴν ἀνατολικὴν αὐτοῦ πλευρὰν ἐντετελισμένην Βυζαντινὴν ἐπιγραφὴν, ἣν οἱ περιόικοι παρηρμήνευσαν, ἀποδώσαντες εἰς